

The Strategic Role of the Creative Economy in Offsetting Iran's Oil Revenue Fluctuations by 2035: Policy Solutions from Global Experiences

Vol. 7
Spring 2026

Zahra Shaghelani pour¹ | Hamid Azizmohammadlou^{*2} | Babak Mohammadhosseini³ | Sepehr Ghazinoory⁴ | Hakem Ghasemi⁵

Research Paper

Received:
09 March 2025
Revised:
01 October 2025
Accepted:
24 November 2025
Published:
21 March 2026
P.P: 61-91

ISSN: 2008-3564
E-ISSN: 2645-5285

Abstract

This study aims to investigate the role of the creative economy in compensating for fluctuations in Iran's oil-dependent revenue and to provide policy solutions for economic diversification by 2035. This descriptive-analytical study, employing a deductive approach, utilized secondary documentary and library data. The statistical population included data on Iran's creative economy and experiences of leading and emerging countries (South Korea, the UK, Australia, Japan, UAE, and the USA), with purposive sampling. Data collection tools comprised content analysis of reliable reports and domestic documents. Data validity was ensured by referencing credible sources, and reliability was confirmed through comparison with similar studies. Data analysis was conducted using quantitative and qualitative methods (content analysis and comparative analysis) and Excel software. The findings indicate that in 2023, which marked the best year for the creative economy to date, Iran's creative economy contributed approximately 2.83% to GDP. However, due to a subsequent decline in the tourism economy, this figure is estimated to decrease to around 2%. A review of experiences from South Korea, the UK, Australia, the USA, the United Arab Emirates, and Japan also showed that strategic investment in cultural, digital, and creative industries, coupled with appropriate policymaking, can provide a sustainable alternative to compensate for oil revenue fluctuations (approximately 2% of GDP in 2023). The creative economy's share of GDP could increase to 5% by 2035, serving as a suitable substitute for this revenue deficit caused by oil price fluctuations. Proposed solutions, based on global experiences, include establishing creative free zones, supporting startups, strengthening cultural tourism, developing digital infrastructure and creative product exports, international networking, reforming intellectual property laws, and developing specialized educational programs.

Keywords: Creative economy, economic diversification, oil revenue, policymaking, creative industries, cultural tourism, innovation.

1. PhD Candidate in Futures Studies, Faculty of Social Sciences, Imam Khomeini International University, Qazvin, Iran.
2. Corresponding Author: Associate Professor, Department of Accounting, Faculty of Social Sciences, Imam Khomeini International University, Qazvin, Iran. Email: azizmohammadlou@soc.ikiu.ac.ir
3. Associate Professor, Department of Physics, Imam Khomeini International University, Qazvin, Iran.
4. Professor, Department of Information Technology Management, Tarbiat Modares University, Tehran, Iran.
5. Department of Political Science, Imam Khomeini International University, Qazvin, Iran.

Cite this Paper: Shaghelani pour, Z & Azizmohammadlou, H & Mohammadhosseini, B & Ghazinoory, S & Ghasemi, H (2026). The Strategic Role of the Creative Economy in Offsetting Iran's Oil Revenue Fluctuations by 2035: Policy Solutions from Global Experiences. *Future Studies of the Islamic Revolution*, 1(7), 61-91.

Publisher: Imam Hussein University

© **Authors**

This article is licensed under a [Creative Commons Attribution 4.0 International License](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/) (CC BY 4.0).

دوره هفتم
بهار ۱۴۰۵

مقاله پژوهشی

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۱۲/۱۹

تاریخ بازنگری: ۱۴۰۴/۰۷/۰۹

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۹/۰۳

تاریخ انتشار: ۱۴۰۵/۰۱/۰۱

صص: ۶۱-۹۱

شاپا چاپی: ۴۵۲۸-۲۰۰۸
الکترونیکی: ۲۶۴۵-۰۷۲۲

نقش راهبردی اقتصاد خلاق در جبران نوسان در آمد نفتی ایران

در افق ۱۴۱۴: راهکارهای سیاستی از تجارب جهانی

زهرا شاقلاتی پور^۱ | حمید عزیزمحمملو^۲ | بابک محمدحسینی^۳ | سید سپهر قاضی نوری^۴ | حاکم قاسمی^۵

چکیده

هدف این پژوهش، بررسی نقش اقتصاد خلاق در جبران نوسانات درآمد نفت محور ایران و ارائه راهکارهای سیاستی برای تنوع بخشی اقتصادی تا افق ۱۴۱۴ است. این مطالعه با رویکرد توصیفی-تحلیلی و روش قیاسی، از داده های ثانویه اسنادی و کتابخانه ای استفاده کرده است. جامعه آماری شامل داده های اقتصاد خلاق ایران و تجارب کشورهای پیشرو و در حال رشد (کره جنوبی، بریتانیا، استرالیا، ژاپن، امارات و آمریکا) بود. نمونه گیری نیز به صورت هدفمند انجام شد. ابزار گردآوری داده ها شامل تحلیل گزارش های معتبر (یونسکو، آنکتاد، بانک جهانی و گزارش های رسمی ملی) و اسناد داخلی بود. روایی داده ها با استناد به منابع معتبر و پایایی از طریق مقایسه با مطالعات مشابه تأیید شد. تحلیل داده ها با روش های کمی و کیفی انجام گرفت. یافته ها نشان داد که در سال ۱۴۰۲، که بهترین سال برای اقتصاد خلاق تا کنون است، سهم اقتصاد خلاق ایران از GDP حدود ۲.۸۳٪ بوده است. با توجه به اینکه اقتصاد گردشگری در سال های بعد دچار کاهش شده است، این رقم به حدود ۲ درصد می رسد. بررسی تجارب کشورهای منتخب نیز نشان داد که با سرمایه گذاری راهبردی در حوزه های فرهنگی، دیجیتال و صنایع خلاق و با سیاست گذاری مناسب، می توان به جایگزینی پایدار برای جبران نوسان درآمدهای نفتی (حدود ۲٪ از GDP در سال ۱۴۰۲) دست یافت. با توجه به تجارب کشورهای منتخب، سهم اقتصاد خلاق از GDP می تواند تا سال ۱۴۱۴ به ۵٪ افزایش یابد و جایگزین مناسبی برای این کسری درآمد باشد. راهکارهای پیشنهادی بر اساس تجارب جهانی، شامل ایجاد مناطق آزاد خلاق، حمایت از استارت آپ ها، تقویت گردشگری فرهنگی، توسعه زیرساخت های دیجیتال و صادرات محصولات خلاقانه، شبکه سازی و اصلاح قوانین مالکیت فکری، و توسعه برنامه های آموزشی تخصصی است.

کلیدواژه ها: اقتصاد خلاق، تنوع بخشی اقتصادی، درآمد نفتی، سیاست گذاری، صنایع خلاق، گردشگری فرهنگی، نوآوری.

۱. دانشجوی دکتری آینده پژوهی. دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه بین المللی امام خمینی (ره)، قزوین، ایران.

۲. نویسنده مسئول: دانشیار، گروه حسابداری، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه بین المللی امام خمینی (ره)، قزوین، ایران.
Email: azizmohammadlou@soc.ikiu.ac.ir

۳. دانشیار، گروه فیزیک، دانشکده علوم پایه، دانشگاه بین المللی امام خمینی (ره)، قزوین، ایران.

۴. استاد، گروه مدیریت فناوری اطلاعات، دانشکده اقتصاد و مدیریت، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران.

۵. گروه علوم سیاسی. دانشکده علوم اجتماعی. دانشگاه بین المللی امام خمینی (ره). قزوین، ایران.

استناد: شاقلاتی پور، زهرا و عزیزمحمملو، حمید و محمدحسینی، بابک و قاضی نوری، سید سپهر و قاسمی، حاکم (۱۴۰۵). نقش راهبردی اقتصاد خلاق در جبران نوسان در آمد نفتی ایران در افق ۱۴۱۴: راهکارهای سیاستی از تجارب جهانی. **نشریه علمی آینده پژوهی انقلاب اسلامی**، ۱(۷)، ۶۱-۹۱.

ناشر: دانشگاه جامع امام حسین (ع) © نویسندگان

این مقاله تحت لیسانس آفرینندگی مردمی (Creative Commons License- CC BY) در دسترس شما قرار گرفته است.

مقدمه و بیان مسئله

در دهه‌های اخیر، اقتصاد جهانی شاهد تحولاتی بنیادین در نگرش و ساختار خود بوده است. یکی از مهم‌ترین مفاهیم نوظهور در این عرصه، اقتصاد خلاق^۱ است. این مفهوم که به عنوان ابزاری برای تمرکز بر نقش خلاقیت به عنوان نیروی پیشران توسعه اقتصادی و فرهنگی مطرح شده است، بر هم‌افزایی میان این دو حوزه تأکید دارد. اقتصاد خلاق، با بهره‌گیری از خلاقیت، دانش و مهارت‌های انسانی، ارزش افزوده‌ای را خلق می‌کند که نه تنها به ایجاد فرصت‌های شغلی و تنوع فرهنگی منجر می‌شود، بلکه به توسعه پایدار و رفاه عمومی جوامع نیز کمک می‌کند (سریکیزی^۲ و همکاران، ۲۰۲۴ و ویستکا^۳، ۲۰۲۵). این ویژگی‌ها باعث شده‌اند که اقتصاد خلاق به عنوان یک نیروی محرکه در توسعه پایدار و یکپارچه‌سازی فرهنگ و اقتصاد در سطح جهانی شناخته شود. این مفهوم به عنوان راهکاری برای انطباق با تغییرات سریع اقتصادی و اجتماعی، به ویژه در کشورهای در حال توسعه، مطرح شده است. از سوی دیگر، نظر به اهمیت روزافزون اقتصاد خلاق در آینده اقتصاد جهانی، سال ۲۰۲۱ به عنوان «سال اقتصاد خلاق» نام‌گذاری شد.

بر اساس گزارش آنکتاد^۴، اقتصاد خلاق در سال ۲۰۲۲ حدود ۳ درصد از صادرات کالا و ۲۱ درصد از صادرات خدمات را در سطح جهان تشکیل داده است. همچنین صنایع خلاق که بخش عظیمی از اقتصاد خلاق را تشکیل می‌دهد، نزدیک به ۳۰ میلیون شغل در سراسر جهان ایجاد کرده که بخشی عمده‌ای از آن در کشورهای در حال توسعه متمرکز است (آنکتاد، ۲۰۲۳). شواهد جهانی نیز حاکی از آن است که کشورهایی که به سمت توسعه اقتصاد خلاق حرکت کرده‌اند، توانسته‌اند تاب‌آوری اقتصادی خود را در برابر شوک‌های بیرونی افزایش دهند و مسیر توسعه پایدار را هموار سازند.

در حالی که کشورهای همسایه ایران، در تلاش مستمر برای رهایی از اقتصاد نفتی و روی آوردن به اقتصاد خلاق و به ویژه اقتصاد مبتنی بر گردشگری هستند، اقتصاد ایران همچنان وابسته به نفت است. اتکای شدید اقتصاد ایران به درآمدهای حاصل از صادرات نفت و همچنین پیروی متغیرهای کلان اقتصادی کشور از قیمت جهانی نفت، لزوم تنوع بخشیدن به منابع رشد اقتصادی و

1 Creative economy

2 Serikkyzy

3 Verbytska

4 UNCTAD

درآمدهای ارزی و همچنین ابعاد فرصت‌های جدید شغلی در کشور را بیش از پیش نشان می‌دهد (پلوئی ۱ و دیگران، ۲۰۲۱، ۷۱).

با وجود منابع عظیم نفتی، مزیت رقابتی پایدار اقتصاد ایران نه در ذخایر زیرزمینی، بلکه در سرمایه‌های فرهنگی، هنری و تاریخی آن نهفته است؛ مزیتی که ایران را در زمره ده کشور نخست جهان از نظر تنوع و غنای میراث فرهنگی قرار داده است (بیدرام ۲، ۱۳۹۴).

مسئله اصلی پژوهش این است که چگونه اقتصاد خلاق می‌تواند به‌عنوان راهبردی مؤثر، نوسانات درآمد نفت محور ایران را جبران کرده و به تنوع بخشی اقتصادی تا افق ۱۴۱۴ کمک کند. بر این اساس، این پژوهش با رویکرد تحلیلی-توصیفی و با بررسی تجارب جهانی، به دنبال پاسخ به این سؤال است: «آیا اقتصاد خلاق می‌تواند به‌عنوان راهبردی مؤثر در کاهش آسیب پذیری اقتصاد ایران در برابر نوسانات درآمدهای نفتی ایفای نقش کند؟» اهداف مقاله نیز شامل شناسایی ظرفیت‌ها و موانع توسعه اقتصاد خلاق در ایران و ارائه راهکارهای سیاستی است.

پژوهش حاضر به‌عنوان پروژه‌ای آینده‌پژوهانه، بر نیاز اساسی کشور به تنوع بخشی اقتصادی تمرکز دارد و بر نقش استراتژیک اقتصاد خلاق به‌عنوان گزینه‌ای کارآمد در مواجهه با نوسانات درآمد نفتی، تاکید کرده است. از این رو، پس از مطالعه روند توسعه اقتصاد خلاق، اقدامات و تجربیات چند کشور منتخب، چشم‌انداز و برنامه‌های آنها را نیز بررسی نموده است. سپس با تحلیل ظرفیت‌های بومی، سیاست‌ها و راهکارهایی برای توسعه اقتصاد خلاق کشور در افق سال ۱۴۱۴ ارائه کرده است.

در این پژوهش، اقتصاد خلاق نه تنها به‌عنوان یک واقعیت کنونی، بلکه به‌مثابه یک امکان راهبردی برای آینده اقتصاد ایران در افق ۱۴۱۴ مورد توجه قرار گرفته است. تجربیات و اقدامات کشورهای منطقه نشان می‌دهد که اقتصاد خلاق می‌تواند از سطح یک سیاست مقطعی فراتر رفته و به‌عنوان بخشی از چشم‌انداز بلندمدت کشور، جایگاه خود را در سناریوهای آینده تثبیت کند.

در شرایطی که نوسانات اقتصاد نفتی و تحولات ژئوپلیتیکی منطقه‌ای، آینده‌ای پر از ابهام پیش‌روی ایران قرار داده است، این مطالعه آینده‌پژوهانه، ظرفیت‌های اقتصاد خلاق را به‌مثابه موتور محرک تنوع بخشی اقتصادی و ارتقای تاب‌آوری ملی آشکار می‌سازد.

1 Pelouei

2 Bidram

مبانی نظری پژوهش

در این بخش به تعریف اقتصاد خلاق و صنایع خلاق و ابعاد اقتصاد خلاق و نظریه‌های مرتبط با اقتصاد خلاق، پرداخته شده است. سپس به نظریه‌های مرتبط با تنوع‌بخشی اقتصادی می‌پردازد. همچنین، عوامل تأثیرگذار بر اقتصاد خلاق بررسی می‌شود.

اقتصاد خلاق

اصطلاح اقتصاد خلاق نخستین بار در سال ۲۰۰۰ توسط پیتر کوی^۱ مطرح شد و به سرعت مورد توجه سیاست‌گذاران و پژوهشگران قرار گرفت. دیدگاه وی بیان‌کننده گذار از اقتصاد صنعتی به اقتصاد خلاق است که در آن خلاقیت و نوآوری به‌عنوان عوامل کلیدی تولید ارزش و ثروت در قرن بیست‌ویکم برجسته شده است (کوی، ۲۰۰۰).

در سال ۲۰۰۱، جان هاوکینز^۲ اقتصاد خلاق را بیشتر معرفی نمود. وی اقتصاد خلاق را متشکل از فعالیت‌های خلاقانه کلیدی همچون تبلیغات، معماری، هنر، صنایع دستی، طراحی، مد، فیلم، موسیقی، هنرهای نمایشی، انتشارات، تحقیق و توسعه، نرم‌افزار، اسباب‌بازی و بازی، تلویزیون و رادیو و بازی‌های ویدئویی می‌داند (هاوکینز، ۲۰۰۱).

هاوکینز در ویرایش دوم کتاب خود در سال ۲۰۱۳، بر خلاقیت و ارزش اقتصادی مبتنی بر آن، تأکید بیشتری می‌کند و بر اهمیت و گستره رابطه میان خلاقیت و نظام اقتصادی و نحوه ترکیب آنها برای ایجاد ارزش افزوده و تولید ثروت تأکید می‌کند (هاوکینز، ۲۰۱۳).

اقتصاد خلاق تعریف واحدی ندارد چون یک مفهوم در حال تکامل است اما در مجموع به فعالیت‌های اقتصادی‌ای اشاره دارد که از خلاقیت در کنار دانش و مهارت‌ها برای ایجاد ارزش افزوده بهره می‌برند. این حوزه شامل طیف گسترده‌ای از بخش‌ها، از جمله هنر، طراحی، رسانه و فناوری نرم است (لستاری^۳، ۲۰۲۴؛ سنتاروا^۴، ۲۰۲۰).

هنوز تعریف واحدی از اقتصاد خلاق وجود ندارد زیرا یک مفهوم ذهنی است که در حال شکل‌گیری است. بنابراین برای داشتن یک چارچوب مفهومی واحد، تعریف دلویت از اقتصاد

1 Peter Coy
2 John Howkins
3 Lestari
4 Centárová

خلاق برگزیده شده است: «اقتصاد خلاق بوم‌سازگانی (اکوسیستمی) است که شامل طیف وسیعی از مشاغل است که شامل دو دسته است:

۱) صنایع خلاق، از جمله سینما و تلویزیون؛ انتشار؛ صنعت موزه‌داری؛ موسیقی و هنرهای

نمایشی؛ برنامه‌نویسی کامپیوتر؛ صنایع دستی؛ و معماری و طراحی؛

۲) مشاغل خارج از این صنایع خلاق که همچنان مشاغل خلاقانه هستند (دلویت ۱، ۲۰۲۱).

ویژگی‌های اقتصاد خلاق

اقتصاد خلاق به دلیل تکیه بر خلاقیت انسانی، به عنوان محرک اصلی نوآوری و رشد اقتصادی شناخته می‌شود. این مدل با مدل‌های اقتصادی سنتی متفاوت است، زیرا تمرکز آن به جای ارزش کالاها یا خدمات فیزیکی، بر ارزشی است که از فرآیندهای خلاقانه به دست می‌آید (کریستوا، ۲۰۲۱). ویژگی‌های اقتصاد خلاق به صورت خلاصه به شرح زیر است:

۱. تکیه بر خلاقیت و نوآوری (هاو کینز، ۲۰۰۱؛ آنکتاد، ۲۰۲۳).
۲. دانش‌بنیان بودن (دراکر ۲، ۱۹۹۳؛ لستاری، ۲۰۲۴).
۳. ایجاد ارزش اقتصادی و اجتماعی دوگانه (تراسبی ۴، ۲۰۰۱).
۴. تنوع فراوان در بخش‌ها (هاو کینز، ۲۰۱۳؛ آنکتاد، ۲۰۲۳).
۵. ایجاد اشتغال و تاب‌آوری اقتصادی (آنکتاد، ۲۰۲۳؛ فلوریدا، ۲۰۰۲).
۶. تمرکز بر مالکیت فکری (آپادورای ۶، ۱۹۹۶؛ سنتارووا، ۲۰۲۰).
۷. تجربه‌محور بودن (پاین و گیل‌مور ۷، ۱۹۹۹).

1 deloitte
2 Kryvtsova
3 Drucker
4 Throsby
5 Florid
6 Appadurai
7 Pine & Gilmore

نظریات مرتبط با اقتصاد خلاق

مفهوم اقتصاد خلاق از نظریه‌های متعددی در حوزه‌های جامعه‌شناسی، اقتصاد، و مطالعات فرهنگی بهره برده است که به تحلیل نقش اقتصاد خلاق در کاهش وابستگی به درآمدهای نفتی و ایجاد ارزش افزوده در اقتصاد ایران کمک می‌کند.

۱. نظریه طبقه خلاق^۱

ریچارد فلوریدا با معرفی مفهوم «طبقه خلاق» نقش افراد خلاق (مانند هنرمندان، طراحان، و مهندسان) را در توسعه اقتصادی شهرها و مناطق برجسته کرد. او معتقد است که شهرهایی با تنوع فرهنگی، تحمل‌پذیری بالا، و زیرساخت‌های فناوری، افراد خلاق را جذب می‌کنند و این امر به رشد اقتصاد خلاق منجر می‌شود (فلوریدا، ۲۰۰۲). این نظریه به‌ویژه در تحلیل پتانسیل‌های اقتصاد خلاق در مناطق شهری ایران، مانند تهران، اصفهان و تبریز و ... کاربرد دارد.

۲. نظریه اقتصاد فرهنگی

دیوید تراسبی، در نظریه اقتصاد فرهنگی بر تعامل بین اقتصاد و فرهنگ تأکید دارد. او بیان می‌کند که محصولات فرهنگی (مانند هنر، موسیقی، و میراث فرهنگی) نه تنها ارزش اقتصادی دارند، بلکه ارزش‌های اجتماعی، هویتی، و نمادین را نیز منتقل می‌کنند (تراسبی، ۲۰۰۲). این نظریه به اقتصاد خلاق کمک می‌کند تا ارزش افزوده محصولات خلاقانه را از دو منظر اقتصادی و فرهنگی تحلیل کند، به‌ویژه در صنایعی مانند گردشگری فرهنگی و صنایع دستی که در ایران پتانسیل بالایی دارند.

۳. نظریه مزیت رقابتی خلاقیت‌محور

این نظریه بیان می‌کند که خلاقیت نه تنها منبع الهام هنری، بلکه یک سرمایه اقتصادی برای تولید ثروت، اشتغال، و نوآوری است. خلاقیت به‌عنوان یک مزیت رقابتی، امکان تمایز محصولات و خدمات را در بازارهای جهانی فراهم می‌کند و به رشد اقتصادی از طریق صنایع خلاق کمک می‌کند (پورتر، ۱۹۹۰؛ فلوریدا، ۲۰۰۲). این دیدگاه با تمرکز بر مزیت‌های رقابتی ایران در صنایع خلاق، می‌تواند به توسعه صادرات غیرنفتی مانند صنایع دستی و محتوای دیجیتال کمک کند.

۴. نظریه سرمایه فرهنگی پیر بوردیو

اصطلاح سرمایه فرهنگی نخستین بار توسط پیر بوردیو به ادبیات علوم اجتماعی و انسانی وارد شده است. از نظر بوردیو، فرهنگ مانند نوعی اقتصاد یا بازار است. این نظریه بر این ایده استوار است که فرهنگ، از طریق اشکال مختلف سرمایه (اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی)، در تعیین موقعیت‌های اجتماعی و اقتصادی افراد و گروه‌ها نقش محوری دارد (بوردیو، ۱۹۸۶). سرمایه فرهنگی شامل دانش، مهارت‌ها و ارزش‌های فرهنگی مانند هنر، طراحی و هویت فرهنگی است که می‌توانند به عنوان منابع اقتصادی عمل کنند (بوردیو، ۱۹۸۴). این نظریه توضیح می‌دهد که چرا محصولات خلاقانه مانند مد، موسیقی و فیلم دارای ارزش افزوده بالایی هستند.

۵. نظریه میدان تولید فرهنگی^۱

بوردیو در نظریه میدان تولید فرهنگی توضیح می‌دهد که چگونه محصولات فرهنگی در یک میدان رقابتی تولید و ارزش‌گذاری می‌شوند. این نظریه به تحلیل چگونگی تبدیل محصولات خلاقانه به کالاهای اقتصادی و نقش نهادهای فرهنگی در این فرآیند کمک می‌کند (بوردیو، ۱۹۹۳). اقتصاد خلاق از این دیدگاه برای درک پویایی‌های بازارهای فرهنگی و خلاق بهره می‌برد.

۶. نظریه‌های نوآوری و اقتصاد نوآوری

اقتصاد خلاق از نظریه‌های نوآوری ژوزف شومپتر، به‌ویژه مفهوم «تخریب خلاق» تأثیر گرفته است. شومپتر معتقد بود که نوآوری و خلاقیت، موتور اصلی رشد اقتصادی هستند و صنایع جدید جایگزین صنایع قدیمی می‌شوند (شومپتر، ۱۹۴۲). اقتصاد خلاق با تکیه بر نوآوری در صنایع فرهنگی و فناوری، این ایده را در قالب تولیدات خلاقانه به کار می‌گیرد.

۷. نظریه اقتصاد تجربه^۲

ژوزف پاین و جیمز گیلومور نظریه اقتصاد تجربه بیان می‌کند که مصرف‌کنندگان مدرن به دنبال تجربیات منحصر به فرد و معنادار هستند تا کالاهای صرفاً مادی. اقتصاد خلاق از این ایده برای تأکید بر ارزش تجربی محصولات فرهنگی، مانند گردشگری، جشنواره‌ها، و سرگرمی، استفاده می‌کند (پاین و گیلومور، ۱۹۹۹). این نظریه به‌ویژه در تحلیل پتانسیل‌های گردشگری فرهنگی ایران کاربرد دارد.

1 Field of Cultural Production

2 Experience Economy

۸. نظریه اقتصاد دانش بنیان

پیتر دراگر و برخی نظریه پردازان معتقدند که اقتصاد مدرن از تولیدات فیزیکی به تولیدات مبتنی بر دانش و خلاقیت حرکت کرده است (دراگر، ۱۹۹۳). اقتصاد خلاق هم‌راستا با اقتصاد دانش بنیان، بر خلاقیت و نوآوری در صنایع فرهنگی و فناوری تمرکز دارد.

۹. نظریه‌های جهانی شدن و اقتصاد فرهنگی

آپادورای در نظریه خود درباره جهانی شدن، بر نقش جریان‌های فرهنگی (مانند رسانه، هنر، و مهاجرت) در شکل دهی به اقتصاد جهانی تأکید دارد. مفهوم «مناظر فرهنگی ۱» او به توضیح چگونگی تأثیر فرهنگ بر اقتصاد خلاق در سطح جهانی کمک می‌کند (آپادورای، ۱۹۹۶). این نظریه برای تحلیل صادرات محصولات خلاقانه ایران، در بازارهای جهانی مفید است.

نظریه‌های مرتبط با تنوع بخشی در اقتصاد

تنوع بخشی به اقتصاد از نظریه‌هایی متعددی مانند مزیت رقابتی پورتر، رشد درونزای رومر، اقتصاد فرهنگی تراسبی، و تخریب خلاق شومپیتر بهره می‌برد که به بعضی از آنها اشاره شد. در ادامه به بقیه آن نظریه‌ها اشاره می‌شود.

۱. نظریه رشد اقتصادی درونزا^۱

پل رومر و رابرت لوکاس در نظریه رشد درونزا بیان می‌کنند که رشد اقتصادی از طریق سرمایه گذاری در سرمایه انسانی، نوآوری، و دانش ایجاد می‌شود، نه صرفاً منابع طبیعی (رومر، ۱۹۹۰؛ لوکاس، ۱۹۸۸). این نظریه نشان می‌دهد که سرمایه گذاری در آموزش و نوآوری دیجیتال می‌تواند به توسعه بخش‌هایی مانند صنایع دستی و محتوای دیجیتال در ایران کمک کند.

۲. نظریه وابستگی به منابع^۲

ففر و سالانسیک در این نظریه بیان می‌کنند که وابستگی بیش از حد به یک منبع (مانند نفت) سازمان‌ها و کشورها را در برابر شوک‌های خارجی آسیب پذیر می‌کند (ففر و سالانسیک، ۱۹۷۸).

1 Cultural Landscapes
2 Endogenous Growth Theory
3 Resource Dependence Theory

این نظریه با نظریه نفرین منابع هم‌راستاست و به‌طور مستقیم با بحث تنوع‌بخشی به اقتصاد، به‌ویژه در زمینه کاهش وابستگی به درآمدهای نفتی در ایران، مرتبط است.

۳. نظریه نفرین منابع

نظریه نفرین منابع، که توسط اقتصاددانانی مانند جفری ساکس و اندرو وارنر مطرح شد، بیان می‌کند که کشورهای وابسته به منابع طبیعی (مانند نفت) اغلب با چالش‌هایی مانند رشد اقتصادی کند، فساد، نابرابری، و ناپایداری سیاسی مواجه می‌شوند (ساکس و وارنر، ۱۹۹۵). این نظریه به عواملی مانند بیماری هلندی، نوسانات قیمت منابع، و تضعیف بخش‌های غیرنفتی اشاره دارد که توسعه اقتصادی پایدار را مختل می‌کنند.

با توجه به ضرورت تقویت زیرساخت‌های اقتصادی مستقل از صادرات نفت، توجه به بحث اقتصاد خلاق، به عنوان یکی از شریان‌های اصلی اقتصاد مقاومتی با تأکید بر تقویت صنعت فرهنگ، ضروری می‌نماید (رحیمی، ۲۰۱۶).

اقتصاد خلاق با تکیه بر سرمایه انسانی و نوآوری، می‌تواند جایگزینی برای میزان نوسانات درآمدهای نفتی باشد و به کاهش اثرات منفی نفرین منابع کمک کند. برای مثال، سرمایه‌گذاری در تولید محتوای دیجیتال، گردشگری فرهنگی و صادرات صنایع دستی می‌تواند به تنوع درآمدی و رشد پایدار منجر شود.

پیشینه پژوهش

ادبیات موجود در حوزه اقتصاد خلاق در سطح جهانی، عمدتاً بر محور موضوعاتی نظیر دیجیتالی‌شدن، مدل‌های نوین کسب و کار، خوشه‌های خلاق، سیاست‌گذاری و نقش محوری فناوری‌های نوین از جمله هوش مصنوعی و بلاک‌چین سازماندهی شده است. در سطح بین‌المللی، گزارش آنکتاد نشان می‌دهد که اقتصاد خلاق سهم قابل توجهی در اشتغال و صادرات جهانی داشته و کشورهای در حال توسعه با تمرکز بر صنایع خلاق، توانسته‌اند تاب‌آوری اقتصادی و تنوع‌بخشی به آن را افزایش دهند (آنکتاد، ۲۰۲۳).

جدول ۱. پیشینه پژوهش

ردیف	نویسندگان و سال پژوهش	عنوان پژوهش	روش شناسی پژوهش	مهم ترین یافته ها و نتایج مرتبط با پژوهش
۱	UNCTAD(2023)	Creative Economy Outlook	مروری، تحلیلی	رشد سریع اقتصاد خلاق و نقش آن در اشتغال و تنوع اقتصادی و توسعه پایدار
۲	Serikkyzy(2024)	The Role of Creative Industries in Economic Development	مروری	تأکید بر نقش صنایع خلاق در تنوع بخشی اقتصادی و به عنوان محرک اصلی توسعه اقتصادی
۳	Verbytska(2025)	Creative Economy: Global Trends and Perspectives	توصیفی- تحلیلی	بررسی روندهای جهانی
۴	Lestari(2024)	Creative Economy and Economic Diversification	توصیفی- تحلیلی	مشابهنه با راهبرد پیشنهادی برای ایران در کاهش وابستگی به منابع طبیعی
۵	Kryvtsova(2021)	Theoretical foundations and significance of creative economy in modern conditions	توصیفی- تحلیلی	راهکارهایی برای کشورهای در حال توسعه ارائه می دهد که با شرایط ایران هم راستاست
۶	Centárová(2020)	Creative industries and their impact on economic development	مروری	پتانسیل های اقتصاد خلاق برای کاهش وابستگی به منابع طبیعی
۷	بیدرام(۱۳۹۴)	به کارگیری دارایی های فرهنگی	توصیفی- تحلیلی	اهمیت سرمایه گذاری در اقتصاد خلاق و ظرفیت آن برای کمک به اقتصاد نفت-محور
۸	عطاپور، حمدی پور و صفی پور(۱۴۰۳)	بررسی رابطه بین سرمایه انسانی و نوآوری با نقش	روش کمی و مدل سازی	این پژوهش یافته های ارزشمندی در خصوص

ردیف	نویسندگان و سال پژوهش	عنوان پژوهش	روش شناسی پژوهش	مهم ترین یافته ها و نتایج مرتبط با پژوهش
		میانجی اشتراک دانش و شبکه سازی رسانه های اجتماعی در شرکت های خلاق ایرانی	معادلات ساختاری	رابطه بین سرمایه انسانی و نوآوری، به ویژه در بافت شرکت های خلاق ایرانی ارائه می دهد.
۹	بختیاران (۱۴۰۱).	اقتصاد خلاق به عنوان یک عامل استراتژیک برای توسعه پایدار گردشگری	توصیفی - تحلیلی	پتانسیل بالای گردشگری فرهنگی به عنوان منبع درآمد غیرنفتی و فرصت های شغلی جدید ایجاد کند و به تنوع بخشی اقتصادی کمک کند

همچنین، مطالعاتی مانند سربیکیزی و همکاران (۲۰۲۴) و وییستا (۲۰۲۵) به نقش صنایع خلاق در ایجاد ارزش افزوده، تنوع بخشی اقتصادی و توسعه پایدار پرداخته اند و تأکید دارند که توسعه این بخش می تواند آسیب پذیری اقتصادهای تک محصولی را کاهش دهد. اما در زمینه کاهش وابستگی به درآمدهای نفتی در کشور با بهره گیری از اقتصاد خلاق، تنها اثر کاملاً مرتبط متعلق به بیدرام (۲۰۱۶) است.

مطالعات داخلی مانند اکبری و صادقیان (۱۴۰۲) بر پتانسیل های گردشگری فرهنگی ایران تأکید دارند، اما بررسی نقش اقتصاد خلاق در کاهش وابستگی به نفت کمتر مورد توجه قرار گرفته است.

روش شناسی پژوهش

این پژوهش با بهره گیری از مدل پیاز پژوهش (ساندرز و همکاران، ۲۰۰۷) طراحی شده است که لایه های مختلف روش شناسی را به صورت ساختاریافته ارائه می دهد. در ادامه، جزئیات روش شناسی بر اساس لایه های این مدل تشریح می شود.

از نظر فلسفی، رویکرد این پژوهش اثبات‌گرایانه است، چون پژوهش بر پایه داده‌های آماری، تحلیل منطقی و منابع رسمی است و نگاهی عینی و اثبات‌گرایانه دارد. این رویکرد امکان بررسی علمی و قابل تکرار داده‌ها را فراهم می‌کند.

همچنین، از آنجایی که پژوهش حاضر با طرح فرضیه‌ها و آزمودن آنها سروکار دارد، رویکرد آن قیاسی است. زیرا فرضیه‌هایی درباره نقش اقتصاد خلاق در کاهش وابستگی به درآمدهای نفتی مطرح شده و از طریق تحلیل داده‌های ثانویه آزمایش شده‌اند. این رویکرد با هدف تبیین روابط علی بین اقتصاد خلاق و تنوع‌بخشی اقتصادی انتخاب شد.

روش پژوهش، توصیفی-تحلیلی و مبتنی بر داده‌های ثانویه است. این روش امکان توصیف وضعیت موجود اقتصاد خلاق در ایران و کشورهای منتخب و تحلیل مقایسه‌ای آن‌ها را فراهم کرد. هدف پژوهش، تبیین اهمیت اقتصاد خلاق و چگونگی نقش آفرینی آن به عنوان گزینه‌ای جایگزین برای میزان نوسانات درآمد نفتی بوده است. در نتیجه استراتژی پژوهش، تحلیل اسنادی است که بر تحلیل گزارش‌های معتبر جهانی (یونسکو، آنکتاد، بانک جهانی، شورای جهانی سفر و جهانگردی (WTTC)) و اسناد داخلی (مانند گزارش‌های معاونت علمی و فناوری ریاست جمهوری) متمرکز است. روایی داده‌ها از طریق استناد به منابع معتبر و پایایی آن‌ها از طریق مقایسه با مطالعات مشابه (مانند آنکتاد، ۲۰۲۳) تأیید شد.

جامعه آماری شامل داده‌های اقتصاد خلاق ایران و کشورهای پیشرو و در حال رشد (کره جنوبی، بریتانیا، استرالیا، ژاپن، امارات متحده عربی، و آمریکا) در بازه ۲۰۱۵-۲۰۲۳ است. نمونه‌گیری به صورت هدفمند انجام شد و کشورهایایی انتخاب شدند که در توسعه اقتصاد خلاق و کاهش وابستگی به منابع طبیعی موفق بوده‌اند.

تحلیل داده‌ها با ترکیب روش‌های کمی و کیفی انجام شد؛ از نرم‌افزار Excel برای محاسبات توصیفی مانند میانگین، درصد سهم اقتصاد خلاق از GDP، و نرخ رشد سالانه استفاده شد. به عنوان مثال، سهم اقتصاد خلاق ایران از GDP (۲.۸۳٪ در ۱۴۰۲) با استفاده از داده‌های بانک جهانی و معاونت علمی و فناوری محاسبه شد. همچنین، تحلیل‌های مقایسه‌ای برای نرخ رشد اقتصاد خلاق در کشورهای منتخب با استفاده از فرمول‌های رشد سالانه ۲ انجام گرفت. تحلیل محتوا برای

1 World Travel and Tourism Council

2 CAGR: Compound Annual Growth Rate

بررسی سیاست‌های اقتصاد خلاق در کشورهای منتخب و مقایسه تطبیقی برای شناسایی شباهت‌ها و تفاوت‌های سیاستی بین ایران و این کشورها به کار رفت. این تحلیل‌ها شامل کدگذاری مضامین کلیدی (مانند حمایت دولتی، نوآوری، و زیرساخت‌ها) بود. پژوهش مقطعی است و داده‌ها در بازه زمانی ۲۰۱۵ تا ۲۰۲۳ گردآوری شده‌اند. این بازه زمانی برای پوشش تحولات اخیر اقتصاد خلاق و درآمدهای نفتی ایران و کشورهای منتخب انتخاب شد.

یافته‌های پژوهش

پژوهش حاضر با هدف تبیین نقش اقتصاد خلاق در کاهش وابستگی به درآمدهای نفتی و جبران نوسانات آن در ایران تا افق ۱۴۱۴، به تحلیل داده‌های ثانویه و اسنادی پرداخته است. در این بخش، ابتدا وضعیت کلی اقتصاد کشور و اقتصاد خلاق آن بررسی شده است. سپس برنامه‌های کشورهای استرالیا، انگلستان، کره جنوبی، ژاپن، آمریکا و امارات متحده عربی در زمینه تنوع بخشی به اقتصاد با بهره‌گیری از اقتصاد خلاق، به تفصیل بیان شده است. تحلیل‌ها بر اساس گزارش‌های آماری جهانی و داخلی کشورها و با تأکید بر راهکارهای سیاستی ارائه شده‌اند.

وضعیت اقتصاد کشور با ملاحظه درآمد نفتی

بر اساس گزارش بانک جهانی، اقتصاد ایران طی سال‌های اخیر عمدتاً تحت تأثیر نوسانات بخش نفتی قرار داشته است. در سال ۲۰۲۳-۲۰۲۴، رشد اقتصادی ایران برای چهارمین سال متوالی مثبت بوده که بخش عمده‌ای از این رشد ناشی از بهبود تولید و صادرات نفت است. طبق داده‌های این گزارش، سهم بخش نفت و گاز (شامل استخراج نفت خام، گاز طبیعی و خدمات وابسته) از تولید ناخالص داخلی ایران در سال ۲۰۲۳ حدود ۱۸ تا ۲۰ درصد برآورد شده است. بنابراین، بخش‌های غیرنفتی (شامل خدمات، صنعت، کشاورزی و سایر فعالیت‌ها) حدود ۸۰ تا ۸۲ درصد GDP را تشکیل می‌دهد (بانک جهانی، ۲۰۲۴). اقتصاد ایران در سال ۲۰۲۵-۲۰۲۴ با کاهش رشد مواجه شده است، به طوری که نرخ رشد GDP به ۳.۷ درصد کاهش یافته است. این کاهش عمدتاً ناشی از افت صادرات نفت (رشد بخش نفت به ۶ درصد رسید در مقایسه با ۲۰.۳ درصد در سال قبل) و محدودیت‌های ناشی از تحریم‌ها، کمبود انرژی و نااطمینانی‌های منطقه‌ای است. بخش غیرنفتی نیز با رشد ۲.۹ درصد عمدتاً توسط خدمات پیش رفته است.

وابستگی بیش از حد به نفت می‌تواند منجر به تناقض فقر در میان وفور منابع شود، همانطور که در نیجریه، علیرغم ثروت نفتی قابل توجه، اقتصاد را کد باقی مانده است. این وابستگی مانع از تنوع بخشی و صنعتی شدن لازم برای رشد اقتصادی پایدار می‌شود (اکوئر، ۲۰۲۵). در کشور ما نیز، تحریم‌ها و کاهش تقاضای جهانی (به‌ویژه از چین) باعث شد درآمدهای نفتی در ۲۰۲۳-۲۰۲۴ تنها ۵۵ درصد هدف بودجه را محقق کند، که کسری بودجه را به ۱.۹ درصد GDP رساند. این کسری در ۲۰۲۴-۲۰۲۵ معادل ۳.۱ درصد و در ۲۰۲۵-۲۰۲۶ معادل ۴.۶ درصد پیش‌بینی می‌شود (بانک جهانی، ۲۰۲۴). عدم تحقق درآمد نفتی مورد انتظار سبب می‌شود کشور با مشکل جدی مواجه شود و باید به دنبال راهکارهایی برای مقابله با این چالش باشد.

از سوی دیگر، نرخ مشارکت نیروی کار تنها ۴۱ درصد است و برای زنان به ۱۴.۱ درصد می‌رسد. با وجود رشد اشتغال (۱.۲ درصد) در ۲۰۲۳، ایجاد شغل متناسب با رشد جمعیت نیست و مهاجرت نخبگان و پیری جمعیت، فشارهای بلندمدت ایجاد کرده است (بانک جهانی، ۲۰۲۴).

طبق گزارش یونسکو جوانان بخش قابل توجهی از اقتصاد خلاق را تشکیل می‌دهند. به عنوان مثال، در پاکستان، نزدیک به یک سوم افراد در مشاغل خلاق و فرهنگی زیر ۲۴ سال سن دارند.

به طور مشابه، در غنا و اوگاندا، بیش از ۲۵ درصد از مردم در اقتصاد خلاق را جوانان تشکیل می‌دهند. سهم جوانان در مشاغل فرهنگی در کشورهای کم درآمد بیشتر از کشورهای پیشرفته است. فعالیت‌های خلاقانه و فرهنگی مانند هنر، صنایع دستی، موسیقی یا مد، پتانسیل‌های ویژه‌ای به‌عنوان محرک مشاغل بهتر و فراگیر، به‌ویژه برای جوانان دارند (S4YE، ۲۰۲۰).

همچنین اقتصاد خلاق در بعضی بخش‌ها می‌تواند به بهبود اشتغال زنان کمک کند زیرا نکته قابل توجه در صنایع دستی ایران، این است که زنان نیروی محرک صنایع دستی کشور هستند؛ آنها با سهم شگفت‌انگیز ۹۷ درصدی یعنی تعداد ۷۰۱۹۸ مجوز از ۷۲۳۷۰ مجوزهای صادر شده (پروانه تولید انفرادی، کارگاهی) مربوط به صنایع دستی در کشور به‌عنوان بازیگران اصلی این صنعت شناخته می‌شوند (نمافر، ۲۰۲۴). این حضور قابل توجه، به‌ویژه در استان‌هایی با صنایع دستی منحصر به‌فرد، گواهی بر خلاقیت و ظرفیت بالای زنان برای اعتلای هر چه بیشتر این هنر ارزشمند و اصیل ایرانی است. بنابراین اقتصاد خلاق می‌تواند در فعال کردن بخش وسیعی از نیروی کار جامعه شامل زنان و جوانان نقش ایفا کند.

از سوی دیگر، طبق گزارش شورای جهانی سفر و جهانگردی (WTTC) با رونق بخش گردشگری، پتانسیل ایجاد اشتغال در ایران افزایش می‌یابد و تنها در سال ۲۰۲۲ به میزان ۱۱.۲ درصد افزایش یافته و حدود ۱.۴۴ میلیون نفر را استخدام کرده است. تا پایان سال ۲۰۲۲، سهم بخش گسترده‌تر گردشگری در اشتغال کلی ایران به ۶.۱ درصد رسید. با پیدایش ویروس کرونا این رقم ۳۳ درصد کاهش یافت و پس از کرونا دوباره به رقم قبلی برگشت. همچنین پیش‌بینی می‌شود در ده سال آینده تعداد شاغلان مشاغل مرتبط با سفر در ایران افزایش یابد و روی دو میلیون نفر باقی بماند (شورای جهانی سفر و جهانگردی، ۲۰۲۳). گردشگری می‌تواند برای اقتصاد و فرهنگ ایران یک سکوی پرش باشد (اکبری و صادقیان، ۱۴۰۲، ۶۱).

وضعیت اقتصاد خلاق کشور

گردش مالی زیست‌بوم خلاق و نوآوری در جهان و ایران در سال ۱۴۰۲ در جدول ۲ آورده شده است. میزان گردش مالی گردشگری (داخلی و خارجی) در آن سال و تفاوت معنادار آن با سایر موارد، نشان‌دهنده تفاوت چشمگیر این صنعت نسبت به سایر صنایع خلاق است. گردشگری پتانسیل بیشتری برای رشد دارد و سرمایه‌گذاری روی آن احتمالاً موفق‌تر است.

جدول ۲. گردش مالی زیست‌بوم خلاق و نوآوری در جهان و ایران (معاونت علمی و فناوری ریاست جمهوری،

۱۴۰۲)

ردیف	صنایع خلاق	گردش مالی در جهان	گردش مالی در ایران
۱	صنایع دستی	۳۰۰ میلیارد دلار	۶۰۰ میلیون دلار
۲	اسباب بازی	۱۰۰ میلیارد دلار	۳۵۰ میلیون دلار
۳	انیمیشن	۲۷۰ میلیارد دلار	۶۰ تا ۶۵ میلیون دلار
۴	مد و پوشاک (فشن)	۹۰۰ میلیارد دلار	۱۲ تا ۱۵ میلیون دلار
۵	بازی‌های دیجیتال و گیم	۱۵۰ میلیارد دلار	۵۰۰ میلیون دلار
۶	نوشت افزار	۱۰۰ میلیارد دلار	۱۵۰ میلیون دلار
۷	گردشگری	۱۰۰۰ میلیارد دلار	۱۰.۷ میلیارد دلار
۸	سینما	۴۲.۵ میلیارد دلار	۷.۵ میلیون دلار
	مجموع	۲,۸۶۲,۵۰۰,۰۰۰ میلیارد دلار	۱۲,۳۸۴,۵۰۰,۰۰۰ دلار

۱ گردش مالی گردشگری (به دلیل خطای نگارشی) اصلاح شده است.

با توجه به اینکه میزان GDP کشور در سال ۱۴۰۲ به میزان ۴۳۶,۹۰۰,۰۰۰,۰۰۰ دلار بوده است (بانک جهانی، ۲۰۲۴) و جمع گردش مالی زیست‌بوم خلاق کشور معادل ۱۲,۳۸۴,۵۰۰,۰۰۰ دلار بوده است، بنابراین سهم زیست‌بوم خلاق و نوآوری از GDP برابر ۲.۸۳٪ می‌باشد که به علت رشد گردشگری در آن سال بوده است. البته در سال‌های بعد این مقدار با توجه به کاهش سهم گردشگری اندکی کاهش یافته است و این میزان احتمالاً به ۲ درصد GDP کشور می‌رسد. اگرچه میزان سهم اقتصاد خلاق کشور در ۱۴۰۲، نسبت به سال‌های دیگر رقم قابل توجهی بوده است اما با پتانسیل کشور، فاصله دارد. با وجود مزیت‌ها و ظرفیت‌های منحصر به فرد ایران، اقتصاد خلاق می‌تواند سهم بیشتری از تولید ناخالص داخلی داشته باشد (بیدرام، ۲۰۱۵).

در چند سال اخیر، تعداد مصوبات، اسناد بالادستی و رویدادهای تخصصی به‌طور معناداری افزایش یافته و این روند، نشانه‌ای از عزم ملی برای گسترش اقتصاد خلاق است. ابلاغ سند ملی توسعه فناوری‌های فرهنگی و نرم (۱۴۰۰)، سند ملی موسیقی (۱۴۰۲) و سند ملی توسعه صنایع دستی (۱۴۰۳) نشان‌دهنده توجه راهبردی به زیرساخت‌های قانونی و سیاست‌های حمایتی اقتصاد خلاق است. همچنین تشکیل کمیته‌های تخصصی در وزارتخانه‌ها و تبدیل ستاد توسعه فناوری‌های نرم و صنایع خلاق به معاونت مستقل (۱۴۰۳) حاکی از ارتقاء جایگاه نهادی این حوزه است. در حال حاضر، نهاد متولی اقتصاد خلاق کشور، همین معاونت توسعه فناوری‌های نرم و صنایع خلاق می‌باشد که ذیل معاونت علمی فناوری و اقتصاد دانش‌بنیان ریاست جمهوری فعالیت می‌کند. اما همچنان به جای هماهنگی و همسو شدن دستگاه‌ها، این حوزه با متصدیان موازی برنامه‌ریزی و نظارت مواجه است که مدعی انحصار این حوزه به نهاد خود هستند.

از سوی دیگر، اختصاص منابع مالی قابل توجه (۵ هزار میلیارد ریال در ۱۴۰۲) و توسعه خانه‌های خلاق و نوآوری، فضای مساعدتری برای رشد کسب‌وکارهای خلاق ایجاد کرده است. طبق آمار رسمی، تعداد شرکت‌های خلاق تا انتهای اردیبهشت ۱۴۰۴، شامل ۲۲۰۹ شرکت است که در زمینه بازی اسباب‌بازی و سرگرمی، صنایع دستی گردشگری و میراث فرهنگی، طراحی و معماری، گیاهان دارویی و طب سنتی، سایر صنایع خلاق و فرهنگی، خدمات زیر ساخت صنایع خلاق، چاپ و نشر، صنایع دیداری و شنیداری، کسب و کارهای دیجیتال و فضای مجازی و هنرهای تجسمی و نمایشی فعالیت می‌کنند. البته بیشترین تعداد این شرکت‌ها با ۱۰۷۹ عدد، در

حوزه کسب و کارهای دیجیتال و فضای مجازی است که نشان‌دهنده جهت‌گیری اقتصاد خلاق به سمت فناوری‌های نوین است. پس از آن صنایع دستی، گردشگری و میراث فرهنگی با تعداد ۲۱۳ و صنایع دیداری و شنیداری با تعداد ۱۷۶ و طراحی و معماری با تعداد ۱۶۸ شرکت، در رده‌های بعدی هستند. تا انتهای اردیبهشت ۱۴۰۴، تعداد خانه‌های خلاق و نوآوری نیز ۹۳ خانه بوده است (زیست‌بوم خلاق، ۱۴۰۴). همچنین برگزاری رویدادهای ملی مانند جایزه آبادیران، نمایشگاه‌های تخصصی (ایران پنکس، ابنوتکس و مانوین) و رویدادهای نوآوری آموزشی، به شبکه‌سازی و تبادل تجربیات کمک کرده است.

با این حال و با توجه به کارهای انجام شده، ایران با وجود پتانسیل‌های فرهنگی و انسانی، به دلیل چالش‌های ساختاری و ضعف سیاست‌گذاری، در اقتصاد خلاق عقب مانده است. الگوبرداری از تجارب موفق جهانی و بومی‌سازی آن، می‌تواند احتمال موفقیت کشور را در تنوع‌بخشی اقتصادی و تحقق اقتصاد مقاومتی، در افق ۱۴۱۴ بیشتر کند.

وضعیت اقتصاد خلاق در کشورهای منتخب

بررسی تجربه کشورهای گوناگون نشان می‌دهد که اقتصاد خلاق به عنوان یک راهبرد مؤثر برای تحول اقتصادی، اجتماعی و ارتقای جایگاه فرهنگی کشورها مورد بهره‌برداری قرار گرفته است. اگرچه باید توجه داشت که تفاوت‌های بنیادین در زمینه‌های فرهنگی و ساختاری، امکان تعمیم مستقیم این تجربیات را به بافتار ایران با چالش‌های جدی مواجه می‌سازد اما بخش مهمی از راهبردهای کشورهای دیگر می‌تواند با تدابیری در کشور اجرا شود. در ادامه تجارب، سیاست‌ها و راهکارهای چند کشور که در بهره‌گیری از اقتصاد خلاق در کاهش وابستگی به منابع طبیعی موفق بوده‌اند، بررسی شده است.

۱. استرالیا

استرالیا با اجرای برنامه "استرالیای خلاق"^۱ در دهه ۲۰۰۰ هم‌زمان با پیشرفت فناوری دیجیتال، به قطب تولید بازی‌های ویدئویی و محتوای دیجیتال در منطقه آسیا-اقیانوسیه تبدیل شد. اقتصاد خلاق استرالیا در سال‌های اخیر نقش مهمی در کاهش وابستگی به منابع طبیعی ایفا کرده است. اقتصاد خلاق استرالیا ریشه در تنوع فرهنگی و مهاجرتی این کشور دارد. در دهه‌های ۱۹۷۰ و

1 Creative Australia

۱۹۸۰، سیاست‌های چندفرهنگی دولت، زمینه‌ساز رشد صنایع فرهنگی مانند فیلم، موسیقی و هنرهای تجسمی شد. تأسیس شورای هنر استرالیا در سال ۱۹۷۵ و حمایت از تولیدات سینمایی مانند «مکس دیوانه» و جشنواره‌های بین‌المللی مانند جشنواره فیلم سیدنی، اقتصاد خلاق را تقویت کرد (کانینگهام، ۲۰۲۳).

در سال ۲۰۲۳، بخش خدمات، شامل گردشگری، آموزش بین‌المللی و صنایع خلاق مانند فیلم و بازی‌های ویدئویی، حدود ۶۸ درصد از تولید ناخالص داخلی را تشکیل داد و بیش از ۶۰۰ هزار نفر را به‌طور مستقیم و غیرمستقیم به کار گرفت (استرالیای خلاق، ۲۰۲۳).

سرمایه‌گذاری در زیرساخت‌های دیجیتال و خوشه‌های نوآوری در شهرهایی مانند سیدنی و ملبورن، همراه با حمایت از استارت‌آپ‌های خلاق، به رشد این بخش کمک کرده است. برای مثال، صنعت بازی‌سازی در سال ۲۰۲۲ درآمدی بالغ بر ۲۲۶ میلیون دلار استرالیا ایجاد کرد. با این حال، صادرات منابع طبیعی مانند زغال‌سنگ و سنگ آهن همچنان حدود ۶۰ درصد از کل صادرات را تشکیل می‌دهد (دفتر آمار استرالیا، ۲۰۲۳)، که نشان‌دهنده چالش‌های موجود در قطع کامل وابستگی به این بخش است.

دولت استرالیا با سیاست‌هایی مانند ویزای استعداد‌های جهانی و سرمایه‌گذاری ۱.۲ میلیارد دلاری در فناوری دیجیتال تا سال ۲۰۲۵، به دنبال رفع کمبود مهارت و تقویت نوآوری است (وزارت صنعت، علم و منابع استرالیا، ۲۰۲۴).

۲. بریتانیای خلاق^۲

انگلستان برنامه‌ای به‌عنوان «بریتانیای خلاق» برای حمایت از اقتصاد خلاق دارد که در اواخر دهه ۱۹۹۰ و اوایل دهه ۲۰۰۰ توسط دولت بریتانیا معرفی شد، با هدف تقویت صنایع خلاق مانند فیلم، موسیقی، طراحی و فناوری دیجیتال شکل گرفت. این برنامه، که ابتدا تحت عنوان «اقتصاد خلاق» توسط وزارت فرهنگ، رسانه و ورزش ترویج یافت، بر نقش فرهنگ و خلاقیت در رشد اقتصادی تأکید داشت.

1 Australian Bureau of Statistics
2 Department of Industry, Science and Resources
3 Creative Britain

بریتانیا اخیراً بیانیه خود را برای نیل به مقاصد بلندمدت اقتصاد خلاقش، در قالب مانیفست «آینده خلاق» تدوین کرده است. این کار برای حمایت از ایجاد یک میلیون شغل جدید تا سال ۲۰۳۰، انجام شده است. سرمایه‌گذاری در فناوری‌های دیجیتال، مانند تولید محتوای دیجیتال و بازی‌های ویدئویی، به کاهش مصرف منابع طبیعی مانند سوخت‌های فسیلی کمک کرده است. برای مثال، صنعت بازی‌سازی بریتانیا، با درآمد سالانه ۷.۸ میلیارد پوند در ۲۰۲۳، جایگزینی پایدار برای صنایع استخراجی ارائه داده است.

با این حال، وابستگی به منابع طبیعی در بخش‌هایی مانند انرژی همچنان چالش‌هایی را ایجاد می‌کند، به‌ویژه با توجه به نیاز به زیرساخت‌های دیجیتال پرمصرف انرژی (تحقیق و نوآوری بریتانیا ۱، ۲۰۲۴). برنامه بریتانیای خلاق نقش مهمی در کاهش وابستگی به منابع طبیعی از طریق تقویت اقتصاد خلاق ایفا کرده است. در سال ۲۰۲۳، صنایع خلاق بریتانیا حدود ۱۱۵ میلیارد پوند به تولید ناخالص داخلی کمک کردند و بیش از ۲.۳ میلیون شغل ایجاد کردند، که نشان‌دهنده رشد ۸.۹ درصدی نسبت به سال قبل است (وزارت فرهنگ، رسانه و ورزش بریتانیا ۲، ۲۰۲۳).

دولت بریتانیا اهداف بلندپروازانه‌ای را برای این بخش در نظر گرفته است. بر اساس چشم‌انداز ۲۰۳۰، بریتانیا قصد دارد تا سال ۲۰۳۰ به درآمد سالانه ۱۶۵ میلیارد پوندی از صنایع خلاق دست یابد و تعداد مشاغل خلاقانه را به ۲.۷ میلیون نفر افزایش دهد. همچنین، هدف‌گذاری شده است تا بیش از ۱۰۰۰ کسب‌وکار خلاق با درآمد سالانه بیش از ۱۰۰ میلیون پوند ایجاد شود و صادرات محصولات و خدمات خلاقانه به ۶۰ میلیارد پوند برسد. در نهایت، بریتانیا قصد دارد به عنوان یک مرکز جهانی خلاقیت شناخته شود. برای تحقق این اهداف بلندپروازانه، دولت بریتانیا برنامه‌های متنوعی را در نظر گرفته است که شامل حمایت از کسب‌وکارهای کوچک و متوسط، سرمایه‌گذاری در زیرساخت‌های خلاق، تقویت آموزش و مهارت‌های نیروی کار و تسهیل دسترسی به بازارهای جهانی می‌شود (بریتانیای خلاق، ۲۰۲۴).

۳. کره جنوبی

کره جنوبی با توسعه صنایع خلاق مانند کی‌پاپ، کی‌دراما و بازی‌های آنلاین، اقتصاد خود را از وابستگی به صنایع سنگین و منابع طبیعی به سمت اقتصاد دانش‌بنیان هدایت کرده است. در سال

1 UK Research and Innovation (UKRI)

2 Department for Culture, Media and Sport (DCMS)

۲۰۲۲، صادرات محتوای فرهنگی کره، شامل سریال‌ها و موسیقی با تمرکز بر کی‌پاپ و کی‌دراما، بیش از ۱۲.۴ میلیارد دلار درآمد و بیش از ۶۵۰ هزار شغل ایجاد کرده است. برنامه‌های آموزشی و حمایت دولتی از استارت‌آپ‌های خلاق، این کشور را به یک قدرت جهانی در اقتصاد خلاق تبدیل کرده است (وزارت فرهنگ، ورزش و گردشگری کره، ۲۰۲۳).

آژانس محتوای خلاق کره (KOCCA) در سال ۲۰۰۹ با ادغام سازمان‌هایی مانند مؤسسه پخش کره، آژانس صنعت بازی کره و آژانس فرهنگ و محتوا تأسیس شد و زیر نظر وزارت فرهنگ، ورزش و گردشگری کره جنوبی فعالیت می‌کند. این آژانس با هدف تبدیل کره به یکی از پنج تولیدکننده برتر محتوای خلاق در جهان، از تولید، توزیع و صادرات محتوای فرهنگی مانند کی‌پاپ، کی‌دراما، بازی‌های ویدئویی، انیمیشن و مد حمایت می‌کند.

این آژانس همچنین با حمایت از استارت‌آپ‌ها و فناوری‌های نوین مانند واقعیت مجازی (VR) و هوش مصنوعی، اقتصاد دانش‌بنیان را تقویت کرده و جایگزینی پایدار برای صنایع مبتنی بر منابع طبیعی ارائه داده است (کوره‌تک‌دسک ۲، ۲۰۲۴).

همچنین معافیت‌های مالیاتی برای شرکت‌های خلاق و سرمایه‌گذاری در زیرساخت‌های فناوری اطلاعات از سایر اقدامات این کشور در حمایت از اقتصاد خلاق بوده است که کاهش وابستگی به صنایع سنتی و تقویت هویت فرهنگی را پی داشته است.

۴. آمریکا

اقتصاد خلاق در ایالات متحده آمریکا که شامل صنایعی نظیر هنرهای نمایشی، طراحی، رسانه‌های دیجیتال، فیلم‌سازی، موسیقی و ادبیات می‌شود، به طور فزاینده‌ای به سمت تولید کالاها و خدمات با مصرف منابع طبیعی کمتر حرکت می‌کند.

دولت ایالات متحده، از طریق نهادهایی مانند دفتر تحلیل اقتصادی^۳ (BEA) و صندوق ملی هنرها (NEA)، به طور مداوم تأثیرات اقتصادی صنایع خلاق را پایش و گزارش می‌کند. این پایش دقیق، زیربنای سیاست‌گذاری‌ها و سرمایه‌گذاری‌ها در این بخش است. اگرچه ایالات متحده مانند بریتانیا برنامه جامع و یکپارچه‌ای برای کل اقتصاد خلاق ندارد، اما اقدامات و راهبردهای آن عمدتاً بر

1 Ministry of Culture, Sports and Tourism, South Korea

2 Korea Creative Content Agency

3 Bureau of Economic Analysis

تحول دیجیتال، توسعه پایدار و حمایت از سازمان‌های غیرانتفاعی متمرکز است. بر اساس گزارش دفتر تحلیل اقتصادی ایالات متحده با همکاری صندوق ملی هنرها، فعالیت‌های اقتصادی هنری و فرهنگی در سال ۲۰۲۳ معادل ۱.۱۷ تریلیون دلار به اقتصاد ایالات متحده ارزش افزوده داشته‌اند که ۴.۲ درصد از GDP آمریکا را تشکیل می‌دهد. این بخش در همان سال، بیش از ۵.۴ میلیون شغل در سراسر کشور ایجاد کرده است (دفتر تحلیل اقتصادی ایالات متحده و صندوق ملی هنرها، ۲۰۲۵). این ارقام نشان‌دهنده رشد ۶.۶ درصدی فعالیت‌های اقتصادی هنری و فرهنگی در سال ۲۰۲۳ نسبت به سال ۲۰۲۲ است.

حمایت از سازمان‌های غیرانتفاعی مثل «آمریکایی‌ها برای هنرها» نقش مهمی در حمایت از صنایع هنری و فرهنگی غیرانتفاعی ایفا می‌کنند. این سازمان‌ها با ایجاد ۲.۶ میلیون شغل و ایجاد ۲۹.۱ میلیارد دلار درآمد مالیاتی در سال ۲۰۲۲، به رشد اقتصادی و رفاه جامعه کمک شایانی کرده‌اند (آمریکایی‌ها برای هنرها، ۲۰۲۲).

اقتصاد خلاق در آمریکا، با تمرکز بر نوآوری دیجیتال و حمایت از صنایع خدماتی، به طور فزاینده‌ای به سمت توسعه پایدارتر و کمتر وابسته به منابع حرکت می‌کند. اگرچه کاهش مستقیم وابستگی به منابع طبیعی به اندازه برخی کشورهای دیگر به صورت یک برنامه ملی مشخص نشده است، اما ماهیت رو به رشد صنایع خلاق و دیجیتال، به خودی خود مسیری را برای تنوع‌بخشی اقتصادی و کاهش وابستگی به منابع طبیعی را فراهم می‌آورد.

۵. ژاپن

در دو دهه اخیر، ژاپن استراتژی «ژاپن باحال ۲» را با هدف تقویت و توسعه اقتصاد خلاق و ارتقاء جایگاه جهانی محصولات فرهنگی خود اجرایی کرده است. طرح ژاپن باحال از سال ۲۰۱۰ تحت نظارت وزارت اقتصاد، تجارت و صنعت ژاپن، با حمایت مالی اولیه ۵۰ میلیارد ین (حدود ۵۰۰ میلیون دلار) برای افق ۲۰ ساله تعریف شد. هدف آن ارتقای صادرات محتوا، جذب گردشگری فرهنگی، حمایت از صنایع سنتی و افزایش نفوذ نرم‌افزاری ژاپن بود. با حمایت این طرح، صنایع خلاق ژاپن، شامل انیمه، مانگا، بازی‌های ویدئویی، موسیقی، فیلم و مد، به یکی از مهم‌ترین موتورهای محرک رشد اقتصادی و صادرات فرهنگی این کشور تبدیل شده‌اند.

1 National Endowment for the Arts & Bureau of Economic Analysis

2 Cool Japan

با توجه به اینکه در ژاپن، صادرات محتوای خلاق شامل انیمه، بازی، نشر و ... در ۲۰۲۳ به حدود ۵۸ تریلیون ین رسید، این بخش اکنون از لحاظ ارزشی از صادرات فولاد، پتروشیمی و نیمه‌هادی پیشی گرفته است (آنکتاد، ۲۰۲۳).

در سال ۲۰۲۳، اقتصاد خلاق ژاپن حدود ۳.۲ درصد از GDP را تشکیل داد و بیش از ۱.۸ میلیون شغل ایجاد کرد که نشان‌دهنده رشد ۵.۴ درصدی نسبت به سال قبل است (آژانس امور فرهنگی ژاپن، ۲۰۲۳).

ژاپن قصد دارد تا سال ۲۰۳۰، سهم اقتصاد خلاق را به ۵ درصد GDP افزایش دهد و تعداد مشاغل خلاق را به ۲.۵ میلیون برساند. این هدف با سرمایه‌گذاری در زیرساخت‌های دیجیتال، حمایت از استارت‌آپ‌های خلاق، تقویت آموزش مهارت‌های دیجیتال و گسترش بازارهای جهانی از طریق همکاری با پلتفرم‌هایی مانند نتفلیکس و کرونچی رول دنبال می‌شود (وزارت اقتصاد، تجارت و صنعت ژاپن، ۲۰۲۴). در مجموع، ژاپن بر نقش فرهنگ و خلاقیت در تنوع‌بخشی اقتصادی و کاهش وابستگی به صنایع سنگین تأکید دارد.

۶. امارات متحده عربی

امارات متحده عربی برنامه‌ای جامع برای توسعه اقتصاد خلاق تحت عنوان «استراتژی اقتصاد خلاق» معرفی کرده است که در سال ۲۰۲۱ توسط وزارت فرهنگ و اقتصاد امارات راه‌اندازی شد. این برنامه بر نقش خلاقیت در تنوع‌بخشی اقتصادی و کاهش وابستگی به نفت تأکید دارد و با هدف تقویت صنایع خلاق مانند طراحی، محتوای دیجیتال، هنرهای نمایشی، بازی‌های ویدئویی و گردشگری فرهنگی طراحی شده است. این استراتژی به‌ویژه در دبی، که به‌عنوان قطب خلاق منطقه شناخته می‌شود، از طریق ابتکاراتی مانند منطقه طراحی دبی ۳ (D3) و جشنواره‌های فرهنگی مانند جشنواره فیلم دبی، اجرا شده است.

امارات اخیراً برنامه‌های بلندپروازانه‌ای را در قالب چشم‌انداز اقتصادی ۴ (D33) تدوین کرده که هدف آن دو برابر کردن اندازه اقتصاد دبی تا سال ۲۰۳۳ و افزایش سهم بخش‌های غیرنفتی، از جمله اقتصاد خلاق، است. سرمایه‌گذاری در فناوری‌های نوین مانند هوش مصنوعی و واقعیت

- 1 Agency for Cultural Affairs, Japan (ACA)
- 2 Ministry of Economy, Trade and Industry (METI)
- 3 Dubai Design District
- 4 Dubai 2033

مجازی در تولید محتوا و بازی‌های دیجیتال، به کاهش وابستگی به منابع طبیعی کمک کرده است. برای مثال، بخش بازی‌های دیجیتال دبی در سال ۲۰۲۳ درآمدی بالغ بر ۱.۲ میلیارد درهم ایجاد کرد. با این حال، چالش‌هایی مانند مصرف انرژی بالای زیرساخت‌های دیجیتال همچنان باقی است (وزارت اقتصاد امارات، ۲۰۲۴).

در سال ۲۰۲۳، اقتصاد خلاق امارات حدود ۲.۶ درصد از تولید ناخالص داخلی (GDP) را تشکیل داد و بیش از ۱۵۰,۰۰۰ شغل ایجاد کرد، که نشان‌دهنده رشد ۶.۵ درصدی نسبت به سال قبل است (گزارش اقتصادی دبی، ۲۰۲۳).

امارات قصد دارد تا سال ۲۰۳۰، تعداد مشاغل خلاق را به ۲۵۰,۰۰۰ افزایش دهد و سهم اقتصاد خلاق را به ۵ درصد GDP برساند. این هدف با سرمایه‌گذاری در زیرساخت‌های دیجیتال، حمایت از استارت‌آپ‌ها، تقویت آموزش مهارت‌های خلاق و گسترش بازارهای جهانی دنبال می‌شود (وزارت اقتصاد امارات، ۲۰۲۴).

جمع‌بندی یافته‌ها

پس از بررسی وضعیت کشورهای منتخب می‌توان عوامل توانمندسازی اقتصاد خلاق را در آنها چنین برشمرد:

۱. حمایت دولت:

سیاست‌های حمایتی دولت‌ها از طریق ارائه مشوق‌ها، سرمایه‌گذاری در زیرساخت‌ها و ایجاد محیط‌های مناسب برای فعالیت‌های خلاقانه، نقش مهمی در رشد اقتصاد خلاق دارند.

۲. نوآوری و فناوری:

استفاده از فناوری‌های نوین، مانند هوش مصنوعی و واقعیت مجازی، در صنایع خلاق، به ایجاد محصولات و خدمات جدید و بهبود رقابت‌پذیری کمک می‌کند.

۳. توجه به سرمایه انسانی:

نیروی کار ماهر و خلاق، یکی از مهم‌ترین عوامل رشد اقتصاد خلاق است.

۴. ایجاد و تقویت زیرساخت‌ها:

وجود زیرساخت‌های مناسب، مانند شبکه‌های ارتباطی قوی، فضاهای کاری مشترک و مراکز نوآوری، به تسهیل فعالیت‌های خلاقانه کمک می‌کند.

۵. توجه به فرهنگ و میراث فرهنگی:

فرهنگ غنی و میراث فرهنگی، منبع الهام و نوآوری برای صنایع خلاق است و به ایجاد هویت بصری و برندینگ کمک می‌کند.

۶. همکاری بین‌المللی:

همکاری بین‌المللی در حوزه اقتصاد خلاق، به تبادل دانش، فناوری و ایده‌های نو کمک کرده و به گسترش بازارهای جهانی برای محصولات خلاقانه منجر می‌شود. جدول ۳ عوامل توانمندسازی اقتصاد خلاق در کشورهای منتخب (کره جنوبی، بریتانیا، استرالیا، ژاپن، امارات متحده عربی، و آمریکا) را به صورت اجمالی نشان می‌دهد.

جدول ۳. عوامل توانمندسازی اقتصاد خلاق در کشورهای منتخب

کشور	حمایت دولت	نوآوری و فناوری	سرمایه انسانی	زیرساخت‌ها	فرهنگ و میراث فرهنگی	همکاری بین‌المللی
کره جنوبی	آژانس محتوای خلاق کره (KOCCA)، معافیت‌های مالیاتی، بودجه برای استارت‌آپ‌ها	استفاده از هوش مصنوعی و واقعیت مجازی در کی‌پاپ و بازی‌های ویدئویی	برنامه‌های آموزشی تخصصی در کی‌پاپ و بازی‌سازی	زیرساخت‌های فناوری اطلاعات و استودیوهای تولید محتوا	ترویج هویت فرهنگی از طریق کی‌پاپ و کی‌دراما	همکاری با نتفلیکس و پلتفرم‌های جهانی برای صادرات کی‌دراما
بریتانیا	برنامه "بریتانیای خلاق"، سرمایه‌گذاری DCMS، ویزای استعدادهای جهانی	فناوری‌های دیجیتال در تولید محتوا و بازی‌سازی	آموزش مهارت‌های دیجیتال و جذب استعدادهای جهانی	خوشه‌های نوآوری در لندن و منچستر	بهره‌گیری از میراث فرهنگی در جشنواره‌ها و فیلم	دسترسی به بازارهای جهانی از طریق پیمان‌های تجاری
استرالیا	شورای هنر استرالیا،	توسعه بازی‌های	سرمایه‌گذاری در	مراکز نوآوری	استفاده از تنوع	همکاری با

کشور	حمایت دولت	نوآوری و فناوری	سرمایه انسانی	زیرساخت‌ها	فرهنگ و میراث فرهنگی	همکاری بین‌المللی
	سرمایه‌گذاری ۱.۲ میلیارد دلاری در فناوری دیجیتال	ویدئویی و محتوای دیجیتال	آموزش مهارت‌های خلاق	دیجیتال در سیدنی و ملبورن	فرهنگی و بومی در صنایع خلاق	بازارهای آسیا-اقیانوسیه برای صادرات محتوای دیجیتال
ژاپن	استراتژی "ژاپن باحال"، بودجه ۵۰ میلیارد ین برای صادرات فرهنگی	فناوری پیشرفته در انیمه و بازی‌های ویدئویی	تقویت آموزش دیجیتال و مهارت‌های خلاق	شبکه‌های ارتباطی پیشرفته برای تولید و توزیع محتوا	ارتقای فرهنگ سنتی (انیمه، مانگا) به عنوان منبع الهام	همکاری با کرونچی رول و نتفلیکس برای توزیع انیمه
امارات متحده عربی	استراتژی اقتصاد خلاق، منطقه طراحی دبی (D3)، جشنواره‌های فرهنگی	هوش مصنوعی و واقعیت مجازی در بازی‌های دیجیتال	برنامه‌های آموزشی در منطقه طراحی دبی	منطقه طراحی دبی و موزه لوور ابوظبی	جشنواره‌های فرهنگی و موزه‌های جهانی برای تقویت برند فرهنگی	همکاری با دانشگاه‌ها و شرکت‌های جهانی برای تبادل دانش
آمریکا	سازمان ملی هنرها (NEA)، پایش BEA، حمایت غیرانتفاعی	نوآوری دیجیتال در فیلم‌سازی و رسانه	آموزش هنر و فناوری از طریق Americans for the Arts	زیرساخت‌های دیجیتال و استودیوهای هالیوود	استفاده از تنوع فرهنگی در فیلم، موسیقی و هنرهای نمایشی	شبکه‌سازی گسترده با بازارهای جهانی از طریق هالیوود

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

یافته‌های حاصل از مطالعه وضعیت اقتصاد خلاق در کشورهای مختلف نشان می‌دهند که اقتصاد خلاق پتانسیل بالایی برای کاهش وابستگی به درآمدهای حاصل از منابع طبیعی و ملی دارد. همچنین از بررسی وضعیت کشورهای منتخب، می‌توان دریافت که این کشورها با تاکید بر افزایش سهم اقتصاد خلاق از GDP قصد دارند تا از وابستگی به منابع طبیعی و صنایع سنگین فاصله بگیرند. کشورهای پیشرو توانسته‌اند در حدود ده سال با سیاست‌ها و برنامه‌ریزی صحیح، به رشد دو تا پنج درصدی اقتصاد خلاق دست یابند، بنابراین سهم حدود ۲.۸۳ درصدی اقتصاد خلاق

از GDP، با سیاست‌گذاری مناسب می‌تواند تا سال ۱۴۱۴ به ۵ درصد افزایش یابد و جایگزین نوسان دو تا سه درصدی سهم درآمد نفتی در GDP کشور باشد.

ایران با جمعیت جوان و تحصیل کرده، زنان فعال در بخش صنایع دستی، میراث فرهنگی غنی (۲۸ اثر یونسکو)، و تنوع اقلیمی و فرهنگی، ظرفیت‌های بالقوه‌ای در اقتصاد خلاق دارد. با این وجود، گردش مالی زیست‌بوم خلاق ایران در ۱۴۰۲ با توجه به رونق گردشگری در آن سال، تنها حدود ۲.۸۳ درصد از GDP را تشکیل می‌دهد، در حالی که کشورهایی مانند کره جنوبی، ژاپن، آمریکا، امارات متحده عربی، استرالیا و بریتانیا با سرمایه‌گذاری در زیرساخت‌ها، آموزش و فناوری، توانسته‌اند اقتصاد خلاق را به موتور رشد اقتصادی تبدیل کنند. شباهت‌های ایران با برخی کشورهای مورد مطالعه در تنوع فرهنگی و نیروی انسانی جوان، و تفاوت‌ها در ضعف زیرساخت‌های نهادی و کمبود سیاست‌های حمایتی است.

اقتصاد خلاق، با تکیه بر سرمایه‌های فرهنگی و نوآوری، می‌تواند جایگزینی پایدار برای درآمدهای نفتی باشد که در سال ۲۰۲۳ تنها ۵۵ درصد از هدف بودجه‌ای را محقق کرد (بانک جهانی، ۲۰۲۴). این یافته‌ها با اهداف پژوهش، یعنی شناسایی ظرفیت‌ها و موانع اقتصاد خلاق و ارائه راهکارهای سیاستی، هم‌راستا بوده و بر ضرورت گذار از اقتصاد نفت‌محور به اقتصاد دانش‌بنیان تأکید دارد. مطالعه اکوئز (۲۰۲۵) نیز بیانگر اختلال در تنوع بخشی به اقتصاد در کشورهای وابسته به نفت است که با یافته‌های مطالعه حاضر، هم‌خوانی دارد.

مطالعات جهانی مانند گزارش آنکتاد (۲۰۲۳) و سریکیزی و همکاران (۲۰۲۴) نشان می‌دهند که اقتصاد خلاق با ایجاد اشتغال (۳۰ میلیون شغل جهانی) و افزایش تاب‌آوری اقتصادی، نقش کلیدی در تنوع‌بخشی اقتصادی دارد. در ایران، بیدرام (۱۳۹۴) بر پتانسیل‌های فرهنگی و هنری کشور تأکید کرده و رحیمی (۱۳۹۶) اقتصاد خلاق را به‌عنوان شریان اقتصاد مقاومتی معرفی کرده است. تفاوت پژوهش حاضر با مطالعات پیشین در تحلیل وضعیت اقتصاد خلاق کشورهای موفق و ارائه راهکارهای عملی برای افق ۱۴۱۴ است، در حالی که شباهت‌ها در تأکید بر نقش فرهنگ و نوآوری به‌عنوان مزیت رقابتی دیده می‌شود. ضعف ایران در مقایسه با کشورهای مورد مطالعه، به کمبود زیرساخت‌های دیجیتال، سیاست‌های منسجم و سرمایه‌گذاری هدفمند بازمی‌گردد.

راهکارهای سیاستی پیشنهادی برای توسعه اقتصاد خلاق ایران

با توجه به تجارب موفق کشورهای مورد بررسی، راهکارهای زیر برای توسعه اقتصاد خلاق در کشور پیشنهاد می‌شود:

- ❖ ایجاد مناطق آزاد خلاق: با الگوبرداری از تجربه امارات، ایجاد مناطق آزاد خلاق در شهرهای فرهنگی ایران مانند اصفهان، شیراز، و تبریز می‌تواند به جذب سرمایه‌گذاری و استعدادهای خلاق کمک کند. این مناطق با ارائه معافیت‌های مالیاتی، تسهیلات سرمایه‌گذاری، و زیرساخت‌های مدرن، به عنوان پیشران رشد اقتصاد خلاق عمل کرده و ارتباط فعال با بازارهای بین‌المللی را تسهیل خواهند کرد.
- ❖ حمایت مالی از استارت‌آپ‌های خلاق: تأسیس صندوق‌های سرمایه‌گذاری خطرپذیر، مشابه مدل موفق کره جنوبی (که تا بهار ۱۴۰۴ از بیش از ۲۲۰۰ شرکت خلاق ثبت شده حمایت کرده است)، بستر مناسبی برای تنوع‌بخشی به مدل‌های کسب‌وکار جدید در فضای اقتصاد خلاق ایران فراهم خواهد کرد.
- ❖ تقویت زیرساخت‌های گردشگری فرهنگی: با توسعه سایت‌های میراث جهانی یونسکو (۲۸ اثر ثبت شده تا تیرماه ۱۴۰۴) و بهره‌گیری از تجارب امارات، می‌توان سهم گردشگری از اشتغال و درآمد ملی را افزایش داد. این رویکرد به تقویت اقتصاد محلی و جذب گردشگرانی که به دنبال تجربه‌های فرهنگی منحصر به فرد هستند، منجر خواهد شد. در حال حاضر، سهم گردشگری از اشتغال در ایران ۸ درصد است که پتانسیل بالایی برای رشد بر اساس مدل‌های بین‌المللی دارد.
- ❖ اصلاح قوانین مالکیت فکری: همانند بریتانیا، اصلاح قوانین، به ویژه در حوزه مالکیت فکری، برای حمایت از تولیدات خلاق، به منظور تشویق نوآوری و صادرات فرهنگی، امری ضروری است.

- ❖ توسعه برنامه‌های آموزشی تخصصی: پیشنهاد می‌شود برنامه‌های آموزشی تخصصی در زمینه‌های طراحی، فناوری دیجیتال، و مدیریت فرهنگی، مشابه تجربه ژاپن و بریتانیا، برای مهارت‌افزایی نیروی کار جوان توسعه یابد. این سیاست به توسعه عدالت آموزشی و مشارکت فعال زنان و جوانان در بازار کار کمک خواهد کرد.
  - ❖ تسهیل صادرات فرهنگی: کاهش موانع گمرکی و همکاری با پلتفرم‌های جهانی مانند نتفلیکس برای تسهیل صادرات فرهنگی، شامل صنایع دستی، فیلم، و محتوای دیجیتال، مشابه تجربه ژاپن و کره جنوبی، می‌تواند رشد قابل توجهی در صادرات محتوای فرهنگی ایران ایجاد کند.
  - ❖ شبکه‌سازی بین‌المللی: ایجاد همکاری با دانشگاه‌ها و صنایع خلاق جهانی، مشابه آمریکا و کره جنوبی، برای تبادل دانش و دسترسی به بازارهای بین‌المللی، به شبکه‌سازی بین‌المللی در این حوزه کمک خواهد کرد.
  - ❖ توسعه پلتفرم‌های دیجیتال بومی: توسعه پلتفرم‌های دیجیتال بومی مانند آپارات یا نماوا می‌تواند به عنوان ابزاری برای تقویت تولید محتوای خلاق و رقابت با پلتفرم‌های جهانی مانند یوتیوب پیشنهاد شود. این پیشنهاد با توجه به موفقیت پلتفرم‌های مشابه در کره جنوبی مانند وی لایو (V Live) کاملاً قابل اجرا است.
- این پیشنهادها، با رویکردی آینده‌نگرانه و با تکیه بر تجارب جهانی و ظرفیت‌های بومی ایران، به افزایش سهم اقتصاد خلاق به ۵ درصد GDP تا ۱۴۱۴، تاب‌آوری اقتصادی و توسعه پایدار کشور کمک خواهند کرد.

فهرست منابع

- Agency for Cultural Affairs, Japan (ACA). (2023). Annual Report on Cultural and Creative Industries 2023. Retrieved from <https://www.bunka.go.jp/english/report/>.
- Akbari, Z; Sadeghian, H. (2023). Mapping the Status of the Tourism Industry in Iran . Research and Technology Fund of Creative Industries, Vice Presidency for Scientific and Technological Affairs of the President's Office (Executor: Governance and Creative

- Industries Think Tank, Policy Research Institute, Sharif University of Technology). [In Persian]
- Americans for the Arts. (2022). Arts & Economic Prosperity 6 (AEP6): Welcome. <https://aep6.americansforthearts.org/>.
- Appadurai, A. (1996). *Modernity at Large: Cultural Dimensions of Globalization*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Atapour, H; Hamdipour, A. & Safipour, S. (2024). Investigating the relationship between human capital and innovation with the mediating role of knowledge sharing and social media networking in Iranian creative companies. *Strategic Management of Organizational Knowledge*, 7(4) 131-153. <https://10.47176/smok.2024.1803>. [In Persian]
- Australian Bureau of Statistics. (2023). Australian industry, 2022-23 financial year. <https://www.abs.gov.au/statistics/industry/industry-overview/australian-industry/latest-release>
- Bakhtiaran, Ahmadreza. (2022). Creative economy as a strategic factor for sustainable tourism development. International Conference on Management, Tourism, and Technology. SID. <https://sid.ir/paper/1016042/fa>. [In Persian]
- Bidram, R. (2015). Utilization of cultural assets. *Danesh-Bonyan Monthly*, 1, 76–79. [In Persian]
- Bourdieu, P. (1984). *Distinction: A Social Critique of the Judgement of Taste*. Cambridge, MA: Harvard University Press. Access in: https://www.ucg.ac.me/skladiste/blog_9155/objava_66783/fajlovi/Bourdieu%20The%20Forms%20of%20Capital%20_1_.pdf.
- Bourdieu, P. (1986). The forms of capital. In J. G. Richardson (Ed.), *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education* (pp. 241–258). New York: Greenwood Press. Access in: https://www.ucg.ac.me/skladiste/blog_9155/objava_66783/fajlovi/Bourdieu%20The%20Forms%20of%20Capital%20_1_.pdf.
- Bourdieu, P. (1993). *The Field of Cultural Production: Essays on Art and Literature*. New York: Columbia University Press. Access in: https://franklinevans.com/cooper/1993_bourdieu_fieldofculturalproduction.pdf.
- Centárová, J (2020). Creative economy as a tool of competitiveness. *SHS Web of Conferences*. <https://doi.org/10.1051/shsconf/20208301007>.
- Creative Australia. (2023). *Revive: A place for every story, a story for every place*. Australian Government. <https://creative.gov.au>.
- Creative UK. (2024). *Our Creative future: The Manifesto*. Access in: https://7608628.fs1.hubspotusercontent-na1.net/hubfs/7608628/Manifesto/Our_Creative_Future_The_Manifesto_29_04_24_V5.pdf?__hstc=56477556.60d9c1e32409864940ac7ff8f2e806d2.1725477967604.1725477967604.1725477967604.1&__hssc=56477556.1.1725477967605&__hsfp=2682618672.
- Cunningham, S. (2023). The creative economy in Australia: From policy to practice. *Journal of Cultural Economy*, 16(4), 512–528. <https://doi.org/10.1080/17530350.2022.2136647>.
- Department for Culture, Media and Sport (DCMS). (2023). *Creative industries economic estimates 2023*. <https://www.gov.uk/government/statistics/creative-industries-economic-estimates-2023>.
- Department of Industry, Science and Resources. (2024). *Digital economy strategy 2025*. <https://www.industry.gov.au/publications/digital-economy-strategy-2025>.
- Drucker, P. F. (1993). *Post-Capitalist Society*. New York: HarperBusiness.
- Dubai Economy and Tourism. (2023). *Dubai economic report 2023*. Retrieved from <https://www.dubai.gov.ae/en/economic-reports>.

- Florida, R. (2002). *The Rise of the Creative Class: And How It's Transforming Work, Leisure, Community and Everyday Life*. New York: Basic Books.
- Howkins, J. (2001). *The Creative Economy: How People Make Money from Ideas*. Penguin.
- Howkins, J. (2013). *The Creative Economy: How People Make Money from Ideas: edition 2*. Penguin.
- KoreaTechDesk. (2024). KOCCA (Korea Creative Content Agency): Powering Korea's rise as a global content powerhouse. <https://www.koreatechdesk.com/kocca-korea-creative-content-agency-powering-koreas-rise-as-a-global-content-powerhouse>
- Kryvtsova, M (2021). THEORETICAL FOUNDATIONS AND SIGNIFICANCE OF CREATIVE ECONOMY IN MODERN CONDITIONS. *Socio-Economic Research Bulletin*. [https://doi.org/10.33987/vsed.3-4\(78-79\).2021.82-96](https://doi.org/10.33987/vsed.3-4(78-79).2021.82-96)
- Lestari, R P, Nisa, F L (2024). Ekonomi Kreatif dan Pembangunan Ekonomi : Sebuah Tinjauan Literatur tentang Peran dan Kontribusi. *JURNAL ILMIAH EKONOMI, MANAJEMEN, BISNIS DAN AKUNTANSI*. <https://doi.org/10.61722/jemba.v1i1.61>
- Lucas, R. E. (1988). On the mechanics of economic development. *Journal of Monetary Economics*, 22(1), 3–42.
- Martial, T., Pahlevi Pasha, A., Badrudin, R., Sitompul, A. (2024). Creative Economy as a Driver of Economic Growth in the Digital Era. *Nomico*. 1(8):8-15. DOI: 10.62872/t2w8cy65.
- Ministry of Culture, Sports and Tourism, South Korea. (2023). 2022 Korean cultural content export report. <https://www.mcst.go.kr/english/report/cultural-content-export-2022>
- Ministry of Economy, Trade and Industry (METI). (2024). Cool Japan Strategy 2024: Creative Industries Report. Retrieved from https://www.meti.go.jp/english/policy/mono_info_service/creative_industries/
- Ministry of Economy, UAE. (2024). Creative economy strategy 2024. Retrieved from <https://www.moec.gov.ae/en/creative-economy>.
- Namafar. (2024). Women, the driving force of Iran's handicraft industries. <https://namafar.ir/info/%D8%B2%D9%86%D8%A7%D9%86-%D9%86%DB%8C%D8%B1%D9%88%DB%8C-%D9%85%D8%AD%D8%B1%DA%A9-%D8%B5%D9%86%D8%A7%DB%8C%D8%B9-%D8%AF%D8%B3%D8%AA%DB%8C-%D8%A7%DB%8C%D8%B1%D8%A7%D9%86/>
- National Endowment for the Arts & Bureau of Economic Analysis. (2025). *The U.S. Arts Economy in 2023: A National Summary Brief*. NEA & BEA.
- Okwueze, F et al. (2025). Oil revenue dependency: economic and legal challenges. *Access Journal - Access to Science, Business, Innovation in the digital economy*. [https://doi.org/10.46656/access.2025.6.2\(2\)](https://doi.org/10.46656/access.2025.6.2(2))
- Pelouei, K., Darvishi Sehtelani, F., Fazli, S., Bayat, R., & Ghaderi, E. (2021). Presenting the Future Scenarios of Iranian Health Tourism Industry in Horizon 1414, *Geography and Development*, (62), 53–78. [In Persian]
- Pfeffer, J., & Salancik, G. R. (1978). *The External Control of Organizations: A Resource Dependence Perspective*. New York: Harper & Row.
- Pine, B. J., & Gilmore, J. H. (1999). *The Experience Economy: Work Is Theatre & Every Business a Stage*. Boston: Harvard Business School Press.
- Porter, M. E. (1990). *The Competitive Advantage of Nations*. New York: Free Press.
- Rahimi, M. (2016). The nature of the creative economy and its role in the economic cycle of developed countries. 1 st National Conference on Creative Economy. <https://sid.ir/paper/882397/fa>.

- Romer, P. M. (1990). Endogenous technological change. *Journal of Political Economy*, 98(5), S71–S102.
- S4YE (Solutions for Youth Employment). (2020). Orange economy: As a driver of jobs for youth. Access in: <https://www.s4ye.org/sites/default/files/2020-09/Jobs%20in%20the%20Orange%20Economy.pdf>.
- Sachs, J. D., & Warner, A. M. (1995). Natural resource abundance and economic growth. NBER Working Paper Series, No. 5398. Cambridge, MA: National Bureau of Economic Research.
- Saunders, M., Lewis, P., & Thornhill, A. (2007). *Research Methods for Business Students*, (6th ed.) London: Pearson.
- Schumpeter, J. A. (1942). *Capitalism, Socialism and Democracy*. New York: Harper & Brothers.
- Throsby, D. (2001). *Economics and Culture*. Cambridge: Cambridge University Press.
- UK Research and Innovation (UKRI). (2024). Sustainable creative industries: A roadmap for innovation. <https://www.ukri.org/publications/sustainable-creative-industries-roadmap/>
- Vice Presidency for Scientific and Technological Affairs of the President's Office. (2022). Report on the Necessity of Targeted Development of the Creative and Innovative Ecosystem. Soft Technology and Creative Industries Development Headquarters. Retrieved from: <https://creativehousenet.ir/web/assets/upload/publisher/noavari.PDF>.
- Worldbank. (2024). Iran Economic Monitor. <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099051007102421530/pdf/IDU1398008291628d14b5a1a9f91728b946987e4.pdf>.
- Worldbank. (2025). IRAN, ISLAMIC REPUBLIC MPO. <https://thedocs.worldbank.org/en/doc/65cf93926fdb3ea23b72f277fc249a72-0500042021/related/mpo-irn.pdf>.
- WTTC (World Travel & Tourism Council). (2023). Travel & tourism economic impact 2023: Iran [PDF report]. World Travel & Tourism Council. https://assets-global.website-files.com/6329bc97af73223b575983ac/647f2215f9bbf5d4da6df443_EIR2023-Iran.pdf
- Zist Boom Khallagh. (2025). Creative and Innovation Houses of Iran. (n.d.). CreativeHouse complete. Retrieved July 9, 2025, from <https://creativehousenet.ir/web/creativehouse-complete>. [In Persian]

